

60% leraren scoort onvoldoende op één of meer indicatoren

Scholing leraar biedt volop kansen voor verbeteren kwaliteit van het onderwijs

De afgelopen jaren zijn er diverse publicaties verschenen over de kwaliteit van het onderwijs. Daarin komt steeds naar voren dat de kwaliteit van de leraar bepalend is voor de kwaliteit van het onderwijs. Maar hoe staat het eigenlijk met de kwaliteit van de leraar? In dit artikel worden de uitkomsten van verschillende onderzoeken naast elkaar gelegd en ziet u welke kansen er zijn om met gerichte scholing de kwaliteit van het onderwijs te verbeteren.

Goede leraren cruciaal

Goede leraren zijn cruciaal voor goed onderwijs. John Hattie stelt in zijn standaardwerk *Leren zichtbaar maken* (2013) dat leraren horen bij de krachtigste beïnvloeders van het leerproces. De Onderwijsraad schrijft in zijn advies *Kiezen voor kwalitatief sterke leraren* (2013) dat de kwaliteit van de leraar in hoge mate het niveau van het onderwijs bepaalt. En ook volgens de Inspectie van het Onderwijs is de leraar de meest bepalende factor voor de kwaliteit van het onderwijs (2012).

Maar wanneer ben je dan een goede leraar? De eisen die aan een goede leraar gesteld worden zijn helder. Deze bekwaamheidseisen zijn vastgelegd in de Wet BiO (Beroepen in het Onderwijs) en het Besluit Bekwaamheidseisen in 2006.

Bekwaamheidseisen aan leraren: de 7 competenties

Competenties	Met leerlingen	Met collega's	Met omgeving	Met zichzelf
Interpersoonlijk	Een leraar die interpersoonlijk competent is zorgt ervoor dat in zijn klas of lessen een goede sfeer van omgaan en samenwerken met zijn leerlingen heerst.			
Pedagogisch	Een leraar die pedagogisch competent is zorgt voor een veilige leeromgeving in zijn klas of lessen. Hij bevordert de sociaal-emotionele en morele ontwikkeling van de leerlingen en helpt hen een zelfstandig en verantwoordelijk persoon te worden.	Een leraar die competent is in het samenwerken met collega's zorgt ervoor dat zijn werk en dat van zijn collega's op school goed op elkaar afgestemd is. Hij draagt ook bij aan het goed functioneren van de schoolorganisatie.	Een leraar die competent is in het samenwerken met de omgeving zorgt ervoor dat zijn professionele handelen en dat van anderen buiten de school (ouders, instanties) goed op elkaar afgestemd is.	Een leraar die competent is in reflectie en ontwikkeling denkt na over zijn beroepsopvattingen en bekwaamheid en is voortdurend bezig zich verder te ontwikkelen en te professionaliseren.
Vakinhoudelijk & Didactisch	Een leraar die vakinhoudelijk en didactisch competent is zorgt voor een krachtige leeromgeving in zijn klas of lessen. Hij helpt de leerlingen zich de culturele bagage eigen te maken die iedereen in de samenleving nodig heeft om volwaardig te kunnen functioneren.			
Organisatorisch	Een leraar die organisatorisch competent is zorgt voor een overzichtelijke, ordelijke, taakgerichte sfeer in zijn klas of lessen.			

Figuur gebaseerd op het overzicht van bekwaamheidseisen van de Onderwijscoöperatie.

Basisvaardigheden leraren

De Inspectie van het Onderwijs heeft in 2010/2011 een onderzoek gedaan waarin ruim 1.700 lessen zijn beoordeeld bij een representatieve steekproef van scholen in het basisonderwijs. Hierbij is gekeken naar zowel de basisvaardigheden als de complexere vaardigheden van leraren. Verreweg de meeste leraren hebben een voldoende oordeel gekregen voor de drie indicatoren die gerekend worden tot de basisvaardigheden:

- 95% realiseert een taakgerichte werksfeer
- 93% betreft de leerlingen actief bij de les
- 90% legt goed uit.

Maar dat betekent ook dat tussen de 5 en 10 procent van de leraren tijdens de les deze vaardigheid onvoldoende laat zien.

Complexere vaardigheden leraren

In hetzelfde onderzoek is ook gekeken naar de complexere vaardigheden en twee derde van de leraren laat deze tijdens de les zien. Een derde deel doet dit dus onvoldoende. Deze leraren slagen er niet in bij de instructie voldoende rekening te houden met de verschillen tussen leerlingen, de voortgang van de leerlingen systematisch te volgen en te analyseren en planmatig zorg te bieden aan leerlingen die dat nodig hebben.

Basisvaardigheden meestal goed op orde

Percentage lessen dat als voldoende beoordeeld is	2010/2011
Basisvaardigheden	
De leraren geven duidelijke uitleg van de leerstof.	90%
De leraren realiseren een taakgerichte werksfeer.	95%
De leerlingen zijn actief betrokken bij de onderwijsactiviteiten.	93%
Complexere vaardigheden	
De leraren stemmen de instructie af op verschillen in ontwikkeling tussen leerlingen.	69%
De leraren stemmen de verwerkingsopdrachten af op verschillen in ontwikkeling tussen leerlingen.	76%
De leraren stemmen de onderwijstijd af op verschillen in ontwikkeling tussen leerlingen.	83%
De leraren volgen en analyseren systematisch de voortgang in de ontwikkeling van leerlingen.	68%
De school voert de zorg planmatig uit.	68%

Bron: Inspectie van het Onderwijs, *De staat van het onderwijs, Onderwijsverslag 2011/2012*, Utrecht, april 2013

Vier vaardigheidsniveaus

Leraren variëren in de mate waarin ze over de basisvaardigheden en over de complexere vaardigheden beschikken. Voor de verdere analyses zijn de leraren door de Inspectie van het Onderwijs in vier groepen onderverdeeld:

1. Leraren die tijdens de les op de drie basisvaardigheden als onvoldoende zijn beoordeeld. Dit zijn leraren met onvoldoende duidelijke uitleg, onvoldoende taakgerichte werksfeer en onvoldoende actieve betrokkenheid van de leerlingen.
2. Leraren die tijdens de les op een of twee van de basisvaardigheden als onvoldoende zijn beoordeeld.
3. Leraren die over de drie basisvaardigheden beschikken, maar tijdens de les op één of enkele van de complexere vaardigheden als onvoldoende zijn beoordeeld. Dit zijn leraren die duidelijk uitleggen, een taakgerichte werksfeer realiseren en leerlingen actief bij de les betrekken. Afstemming en zorg en ondersteuning zijn bij deze leraren wel als onvoldoende beoordeeld.

4. Leraren die op alle vaardigheden als voldoende zijn beoordeeld, dus zowel op de basisvaardigheden als op de complexere vaardigheden. Deze leraren leggen goed uit, realiseren een taakgerichte werksfeer, betrekken de leerlingen actief bij de les, stemmen het onderwijs af op specifieke leerlingen en bieden zorg en ondersteuning.

In onderstaande tabel zijn de scores geanalyseerd voor deze vier vaardigheidsniveaus.

Bijna 60% van de leraren laat niet alle vaardigheden tijdens de les zien

Percentage leraren naar de vier vaardigheidsniveaus	2009/2010	2010/2011
Vaardigheidsniveau		
Drie basisvaardigheden onvoldoende	2%	2%
Ten minste één basisvaardigheid onvoldoende	11%	12%
De basisvaardigheden voldoende, complexere vaardigheden niet	46%	44%
De basisvaardigheden en complexere vaardigheden voldoende	41%	42%

Bron: Inspectie van het Onderwijs, *De staat van het onderwijs, Onderwijsverslag 2011/2012*, Utrecht, april 2013

Als we op deze manier naar de cijfers kijken wordt duidelijk dat bijna 60% van de leraren een onvoldoende scoort op één of meer basis- of meer complexere vaardigheden.

Het belang van scholing

Leren van onderlinge verschillen

Op verreweg de meeste scholen werken leraren die onderling verschillen in vaardigheden. Dat biedt kansen voor de invulling van de professionele ruimte van de leraren op de school: leraren die zich moeten en kunnen verbeteren hebben de goede voorbeelden bij de hand op de eigen school.

Scholingsbeleid beïnvloedt kwaliteit

De meeste scholen (94%) hanteren een scholingsbeleid en dat is terug te zien in het percentage leraren dat de basisvaardigheden beheerst. Want op scholen waar geen scholingsbeleid is beheersen veel meer leraren de basisvaardigheden *niet* (23 procent).

Maar beleid alleen is niet genoeg. Ook het percentage leraren dat daadwerkelijk scholing heeft gevolgd is van belang. Op scholen met veel zwakkere docenten wordt veel minder gedaan aan scholing dan op de overige scholen. Het belang van scholing wordt hiermee bevestigd.

Deskundigheidsbevordering in de cao

Binnen de jaartaak van de werknemer wordt — op basis van de normjaartaak van 1659 uur — 10 procent aangemerkt als uren ten behoeve van deskundigheidsbevordering, waarin de werknemer zelf invulling geeft aan zijn professionaliteit en in het kader van functioneringsgesprekken achteraf verantwoording aflegt.

Binnen de genoemde 10 procent voor deskundigheidsbevordering wordt in overleg tussen de werkgever en de werknemer maximaal 50 procent van deze tijd ingezet voor persoonlijke scholing en ontwikkeling.

Bron: Cao PO, 2013

Scholing meer afstemmen op functioneren

Verreweg de meeste scholing (90%) is vakinhoudelijk en gaat bijvoorbeeld over een nieuwe lesmethode. Slechts een derde deel van de scholingen is gericht op het vakinhoudelijk en didactisch functioneren van de leraar, door intervisie, ‘coaching on the job’ en dergelijke.

Er liggen dus kansen om de kwaliteit van het onderwijs verder te verbeteren als een groter deel van de scholing gericht en afgestemd wordt op het functioneren van de leraar.

Bron: Inspectie van het Onderwijs, *De staat van het onderwijs, Onderwijsverslag 2011/2012*, Utrecht, april 2013

Professionele ruimte

De afgelopen jaren is het onderwijsbeleid in Nederland steeds meer gericht op het versterken van de positie van de leraar. Daarbij is veel aandacht voor professionele ruimte. In het *Convenant Actieplan Leerkracht van Nederland* uit 2008 schrijft de toenmalige minister:

“Een sterkere positie van de leraar in de school begint bij de erkenning dat de leraar in de dagelijkse onderwijspraktijk over professionele ruimte moet beschikken om zijn werk goed te kunnen doen. Sociale partners en de minister van OCW onderschrijven dat beginsel en spreken af dat de positie van de leraar in de school wordt versterkt door deze professionele ruimte – de interne zeggenschap van de leraar ten aanzien van het ontwerp en de uitvoering van het onderwijskundig en kwaliteitsbeleid van de school – die onderdeel wordt van de zorg van het bevoegd gezag voor goed bestuur. Professionele ruimte behelst tevens rekenschap geven over de kwaliteit van het werk.”

Deze professionele ruimte wordt in diverse beleidsstukken later verder uitgewerkt. Het begrip kent drie elkaar aanvullende elementen:

1. **De (formele) zeggenschap van leraren** over en betrokkenheid bij het ontwikkelen en uitvoeren van het onderwijs, waaronder zeggenschap over hun eigen professionalisering. Dit behelst tevens dat leraren rekenschap afleggen over de kwaliteit van hun werk;
2. **De professionele dialoog en samenwerking van leraren onderling**, met de schoolleiding en met het bestuur bij de ontwikkeling en verbetering van het onderwijs op school;
3. De mate waarin de **benutting van de professionele ruimte** bijdraagt aan de verbetering van het lesgeven van de leraren en daardoor aan de kwaliteit en de resultaten van het onderwijs.

Professionele ruimte volgens de Inspectie

In het perspectief van de Inspectie van het Onderwijs kent professionele ruimte twee dimensies:

Voor de leraren. De school of instelling faciliteert de professionele ruimte van leraren. Als het gaat om de kaders voor het werk van de leraren betreft de school(leiding) de leraren aantoonbaar bij de onderwijsvisie van de school en creëert draagvlak voor die visie; dit is zodanig vertaald in concrete verwachtingen dat voor leraren duidelijk is wat dit in hun werk met leerlingen of studenten betekent. Vervolgens biedt de school leraren voldoende professionele ruimte om hun werk te doen.

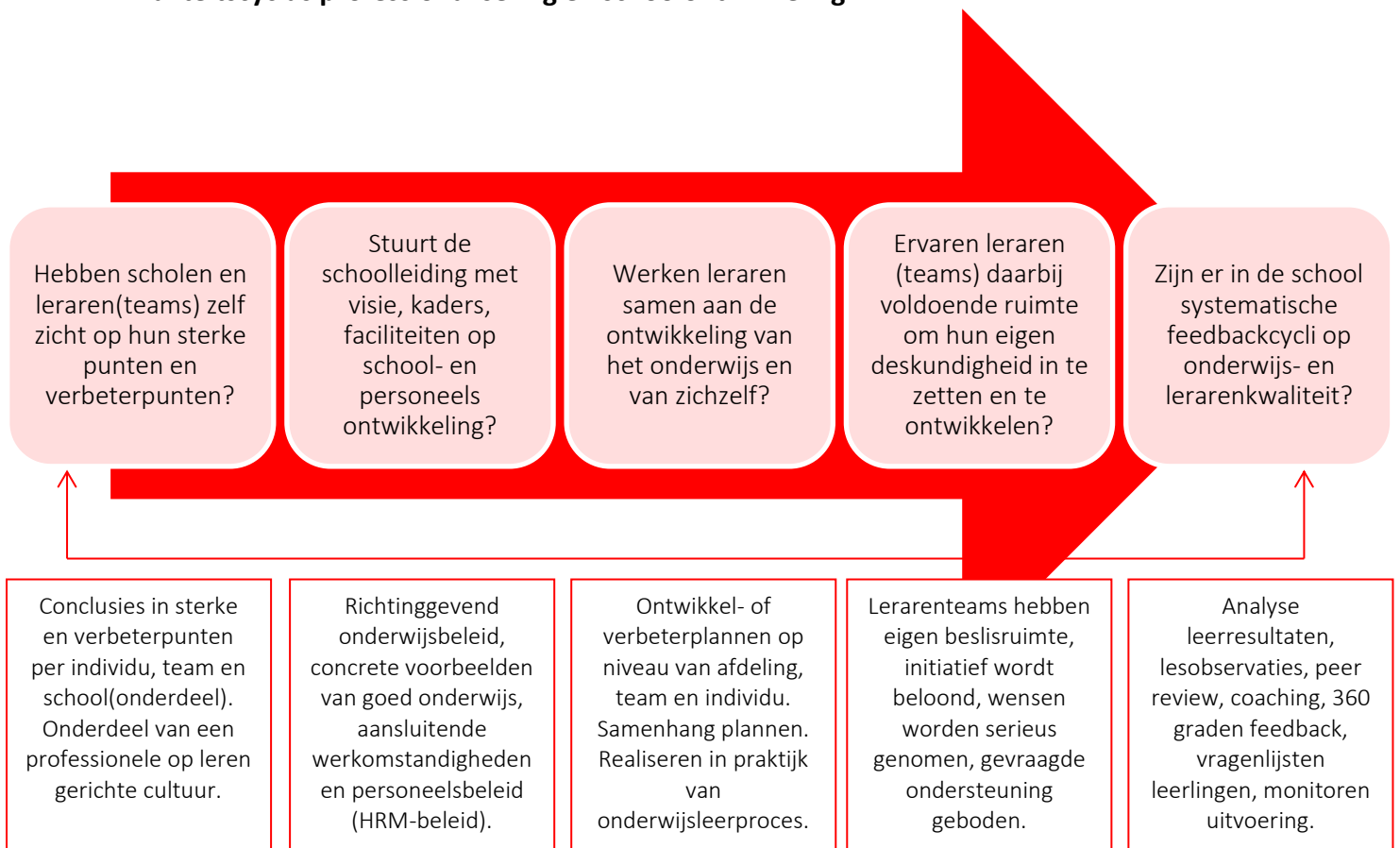
Door de leraren. Binnen de kaders, zoals vastgesteld binnen de school, is de benutting van de professionele ruimte door de leraren van belang, individueel en in teamverband. De voornaamste taak van leraren is te zorgen dat leerlingen leren en presteren. Leraren moeten optimaal gebruikmaken van hun eigen professionele ruimte en dat ook (kunnen) aantonen. Professionele ruimte raakt hier aan professionalisering: het voortdurend beter (willen) worden in je beroep, door middel van scholing, coaching on the job, intervisie, herontwerpen van het onderwijs, lesbezoek met feedback bij elkaar, en daarnaast door het bijwonen van conferenties, het participeren in netwerken, door deelname aan commissies, werkgroepen, et cetera.

Professioneel gedrag

Professionele ruimte veronderstelt professioneel gedrag, zowel van de schoolleiding als van de leraar zelf. Leraren moeten zich focussen op het leveren van kwaliteit en op het verbeteren daarvan: oftewel hun eigen professionalisering. In een goede school wordt dit professioneel gedrag ondersteunt via het kwaliteitsbeleid en is het in de cultuur van de school vanzelfsprekend om met je eigen professionalisering aan de slag te gaan en van elkaar te leren.

In het onderzoeksrapport *Professionalisering als gerichte opgave* van de Inspectie van het Onderwijs is de kwaliteitscyclus van professionalisering en schoolontwikkeling in een schema gevisualiseerd, met daarbij een aantal voorbeelden van de verschillende elementen.

Kwaliteitscyclus professionalisering en schoolontwikkeling

Figuur gebaseerd op het onderzoeksrapport *Professionalisering als gerichte opgave* van de Inspectie van het Onderwijs, juli 2013.

Cyclisch proces

In het hart van het schema (blok 3) staat de verbetering van het onderwijs, en het leren van de leraren zelf dat daarvoor nodig is. Leraren hebben daarbij voldoende ruimte nodig om zelf met het onderwijs aan de slag te gaan (blok 4), waarbij de school of opleiding voldoende richting en faciliteiten biedt (blok 2). De richting van de verbeteracties op individueel, team- en schoolniveau is gebaseerd op een analyse van sterke en zwakte punten van leraren (blok 1), die voortkomen uit systematische evaluaties (feedbackcycli) (blok 5).

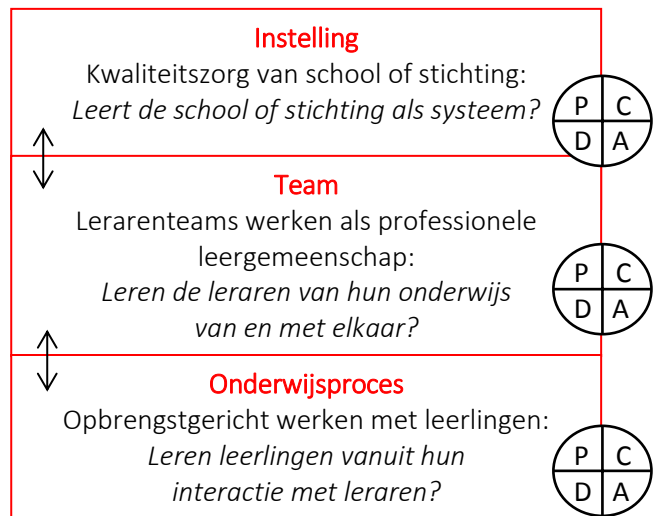
De figuur laat zien dat er idealiter sprake is van een cyclisch proces waarbij verbeteracties op het terrein van personeel en schoolkwaliteit sterk samenhangen (schoolontwikkeling is personeelsontwikkeling).

Verbetercycli voor het werken aan goede onderwijskwaliteit

Verbeteracties kunnen ingezet worden op meerdere niveaus, die idealiter in elkaar grijpen. Het teamniveau vormt daarbij de verbinding tussen het schoolniveau en de klas.

Elk niveau heeft zijn eigen kwaliteitscyclus volgens het PCDA-model.

Hebben scholen zicht op de sterke en verbeterpunten van leraren?

Uit het onderzoeksrapport van de Inspectie van het Onderwijs *Professionalisering als gerichte opgave* (2013) komt naar voren dat de meeste, maar lang niet alle scholen (schoolleiders en leraren zelf) op systematische wijze zicht verkrijgen en hebben op de lesgevende kwaliteiten van de leraren. Ruim driekwart van de scholen verzamelt systematisch informatie over het pedagogisch-didactisch handelen van leraren en komt tot oordelen over de kwaliteit hiervan. De oordelen van de schoolleiders komen veelal overeen met die van de inspecteurs. De meeste, maar niet alle leraren, zijn positiever over hun eigen kwaliteiten dan de inspecteur. Vrijwel alle leraren vinden dat ze voldoende kwaliteiten hebben om hun werk goed te doen.

Leraren scoren zichzelf hoger

Vrijwel alle leraren oordelen positief over hun eigen capaciteiten: 99% van de leraren is van mening over voldoende kwaliteiten te beschikken om zijn werk goed te doen. Schoolleiders en inspecteurs zijn het vaker met elkaar eens.

Leraren zijn doorgaans positief over hun basale didactische vaardigheden, maar zien vaak wel ruimte voor verbetering van zichzelf voor de meer complexe vaardigheden. Vooral op hun eigen kwaliteit ten aanzien van het feedback geven aan leerlingen zien ze ruimte voor verbetering: ruim 17% geeft zichzelf hiervoor een onvoldoende. Overigens geeft de inspectie maar liefst 57% van de leraren een onvoldoende voor deze belangrijke indicator!

Leraren positief over zichzelf

Indicator	% voldoende door inspecteurs	% voldoende door leraren zelf
Duidelijke uitleg	93%	99%
Taakgerichte werksfeer	93%	98%
Actieve betrokkenheid leerlingen	90%	97%
Feedback geven	43%	83%
Afstemming instructie	60%	91%
Afstemming onderwijstijd	64%	85%
Volgen en analyseren voortgang	63%	97%
Planmatige uitvoering zorg	60%	93%

Bron: Inspectie van het Onderwijs, Onderzoeksrapport *Professionalisering als gerichte opgave*, juli 2013

Stuurt de schoolleiding planmatig op de professionalisering van de leraar?

Het beeld dat uit het onderzoek naar voren komt, is dat op circa driekwart van de scholen sprake is van systematische aansturing. Op die scholen streven schoolleiding en leraren gezamenlijke doelen na.

Op de meeste basisscholen is het duidelijk wat de gewenste manier van lesgeven is. Driekwart van de basisscholen beschikt over een adequaat scholingsplan. De scholingsactiviteiten worden op de meeste scholen door de schoolleiding en de leraren gezamenlijk vastgesteld.

Schoolleiders sturen niet altijd op scholing gericht op het verbeteren van zwakke pedagogische en didactische competenties. Het scholingsbudget wordt voor het grootste deel besteed aan teamscholing. Verantwoording afleggen over individueel gevolgde scholing is niet altijd en overall vanzelfsprekend. Scholing wordt in het algemeen wel geëvalueerd, meestal via gesprekken.

Scholingsbudget soms niet gebruikt

Ruim driekwart van de scholen gebruikt het scholingsbudget voor professionalisering nagenoeg volledig, 12 procent gedeeltelijk en 3 procent vrijwel niet. Bijna 10% van de scholen zegt geen eigen scholingsbudget te hebben. Op die scholen is er alleen een budget op bestuursniveau.

Het scholingsbudget wordt voor het grootste deel (80%) besteed aan scholing van het gehele team of van deelteams. Gemiddeld wordt slechts 20% besteed aan scholing van individuele leraren.

Krijgen leraren faciliteiten en ruimte om zelf (in)richting te geven aan hun professionalisering?

De Inspectie van het Onderwijs stelt dat leraren op de meeste scholen voldoende ruimte krijgen om invulling te geven aan hun eigen ontwikkeling. Ook hebben de leraren op de meeste scholen een actieve inbreng in de schoolontwikkeling. De leraren hebben ook een belangrijke stem in de keuze van professionaliseringsactiviteiten. Verreweg de meeste leraren zijn tevreden over de beschikbare faciliteiten hiervoor.

Leren van elkaar gebeurt volgens de leraren nog te weinig. Meer dan een derde van de leraren zegt te weinig gelegenheid te hebben om gebruik te maken van de kwaliteiten van collega's. Op de helft van de scholen kunnen leraren bij elkaar in de groep kijken en op nog zo'n 20% van de scholen is intervisie in ontwikkeling. Dat betekent dat 30% van de scholen zich (nog) niet bezighoudt met het delen van kennis en vaardigheden.

Werkdruk blijft hoog

Ook de werkdruk blijft zorgwekkend: meer dan de helft van de leraren geeft aan zich vaak overbelast te voelen of het al druk genoeg te hebben met lesgeven. Daardoor maken ze onvoldoende tijd vrij voor hun eigen professionele ontwikkeling. En op een kwart van de scholen heeft de schoolleider daar volgens de leraren te weinig oog voor.

Benutten leraren de geboden faciliteiten en ruimte om zich te professionaliseren?

De meeste leraren lijken in meer of mindere mate gebruik te maken van de professionaliseringsruimte, met name in teamverband. Volgens de schoolleiders maakt een substantieel deel van de leraren onvoldoende gebruik van de scholingsmogelijkheden, deels vanwege overbelasting.

Terwijl vrijwel alle leraren behoefte hebben aan lesbezoeken van en aan collega's, komt minder dan de helft van de leraren hier in voldoende mate aan toe. Er is meer behoefte aan coaching en feedback dan in de praktijk wordt gerealiseerd. Niet altijd is de professionalisering gericht op de ambities van de school of op het verbeteren van de eigen pedagogische en didactische vaardigheden die nog zwak zijn.

Scholingsactiviteiten van leraren

	Ja	Nee	Geen behoefte/n.v.t.
Scholingsactiviteiten met het team	96%	3%	1%
Collegiale consultatie over problemen waar ik tegenaan loop	84%	13%	3%
Individueel volgen van cursussen of workshops	81%	16%	3%
Lezen van vakliteratuur	79%	21%	0%
Deelnemen aan netwerken van leraren die gericht zijn op professionalisering	40%	39%	21%
Bezoeken van conferenties en seminars	38%	40%	22%
Deelnemen aan onderzoeksactiviteiten (academische basisschool)	17%	39%	44%

Bron: Inspectie van het Onderwijs, Onderzoeksrapport *Professionalisering als gerichte opgave*, juli 2013

De lerarenbeurs

Gemiddeld is 20% van het scholingsbudget beschikbaar voor scholing van individuele leraren. Naast het eigen scholingsbudget maken leraren ook gebruik van de lerarenbeurs. Bevoegde leraren kunnen in hun onderwijsloopbaan een 'Lerarenbeurs voor scholing' aanvragen als ze hun professionele niveau willen verhogen, hun vakkennis willen verdiepen of zich willen specialiseren. Op bijna twee derde van de scholen heeft ten minste één van de leraren hier de afgelopen drie jaar gebruik van gemaakt.

Samenvatting

- De kwaliteit van de leraar bepaalt in belangrijke mate de kwaliteit van het onderwijs;
- Bijna 60% van de leraren behaalt geen voldoende voor alle basale en/of complexere vaardigheden;
- Leraren denken te positief over zichzelf, op veel indicatoren scoort 40% een onvoldoende bij de inspectie;
- 80% van het scholingsbudget gaat naar teamscholing;
- Bijna een kwart van de scholen gebruikt het scholingsbudget niet volledig;
- Slechts 20% van het scholingsbudget gaat naar individuele scholing.

Conclusie: Door scholing meer gericht in te zetten op de ontwikkeling van de punten waarop leraren een onvoldoende scoren is eenvoudig winst te behalen om de kwaliteit van het onderwijs te verbeteren.

Literatuurlijst

- Inspectie van het Onderwijs, *Professionalisering als gerichte opgave. Verkennend onderzoek naar het leren van leraren*. Utrecht, juli 2013.
- Inspectie van het Onderwijs, *De staat van het onderwijs. Onderwijsverslag 2011/2012*. Utrecht, april 2013.
- Hattie, *Leren zichtbaar maken* (Nederlandse vertaling van *Visible Learning for Teachers*), Bazalt Educatieve uitgaven, 1^e druk 2013
- Onderwijsraad, *Kiezen voor kwalitatief sterke leraren*, januari 2013
- PO Raad, cao PO 2013, Collectieve Arbeidsovereenkomst voor het PO, 2013, Utrecht, januari/februari 2013
- Ministerie OCW en sociale partners, *Convenant Actieplan Leerkracht van Nederland*, april 2008